

Et uforglemmeligt og gavmildt minde – fejring og forbrug ved Christian-Einar lensgreve Reventlows jubilæumsfest i 1918¹

Af Site manager, cand.mag. Jesper Munk Andersen, UNESCO verdensarv Parforcejagtlandskabet i Nordsjælland

Fredag den 1. oktober 1937 kunne læserne af *Vestlollands Avis* fordybe sig i en helsidesartikel om den tidligere godsforvalter på grevskabet *Christianssæde* Niels Blume (1880-1944). Under overskriften "Adel og Godsejere paa Vestlolland" blev Blume af journalisten bedt om at: "... fortælle om Reventlow'erne og deres lollandske Hjem",² som godsforvalteren erindrede det. Den 57-årige Niels Blume havde været knyttet til familien Reventlows lollandske grevskab frem til afhændelsen i begyndelsen af 1930'erne og kunne derfor berette om mangt og meget fra velmagtsdagene

under det sidste lensgrevepar, Christian-Einar greve Reventlow (1864-1929) og hustru Lucie-Marie grevinde Reventlow, født komtesse Haugwitz-Hardenberg-Reventlow (1884-1984).

Uagtet at godsforvalterens fortælling kom vidt omkring fra herregårdsjagter til legatuddelinger, kredsede fokus hele tiden om den ekstravagance, som tiden før Lensafsløsningsloven havde budt på, og som i kølvandet på Første Verdenskrig og en dyb landbrugskrise i 1930'erne fremstod nærmest uforklarlig. Under samtalen faldt snakken blandt andet på de storslåede fester, og journalisten kunne ikke dy sig for at spørge: "Hvorledes med de store Fester?". Et spørgsmål, som Blume ikke var sen til at svare på. "Der var jo Tider, hvor der blev holdt mange Fester, navnlig før Lensafsløsningen næsten slog Bunden ud af Økonomien", fortalte Blume, hvorefter han ledte samtalen hen på sommeren 1918, hvor en særlig fest stod lyslevende i hans erindring. "Jeg husker en enkelt Fest i Sommeren 1918, da Lensgreven havde 25 Aars Jubilæum som Besidder af Slottet. Alle Godsets Folk baade Funktionærer og Arbejderne fik Gaver og blev bespist", kunne Blume berette. Festen havde været en oplevelse for livet og et illustrativt billede

*Det eneste kendte fotografi fra jubilæumsfejringen i 1918 er dette, der gengiver hovedbygningen på Pederstrup med æresport foran. Her ved den festligt dekorerede trappe blev gæsterne modtaget af lensgreveparret Reventlow, inden det samlede selskab begav sig ad den overdækkede gang mod Ridehuset. Til højre ses legeredskaber, formentlig opstillet til lensgreveparrets to små børn, datteren Benedicte Cathinka (1911-1991) og sønnen Christian Ditlev (1912-1928).
Foto: Museum Lolland-Falster.*

på den pointe, som Blumes fortælling kredsede om; nemlig overforbrug. Et overforbrug, der i årtierne forud for festen havde kendetegnet herregårdslivet – i nyere tids forskning benævnt ”Herregårdenes Indian Summer” – og som i 1918 havde sin sidste svanesang umiddelbart før Første Verdenskrigs afslutning og Lensafsløsningslovens vedtagelse året efter.³

Et festligt og iscenesættende forbrug

Fokuserede godsforvalter Blume primært på ekstravagancen i sin fortælling om livet hos familien Reventlow, så kan andre perspektiver imidlertid også lægges ned over det store forbrug, som festen i sommeren 1918 var udtryk for. Perspektiver, der med afsæt i den storslåede jubilæumsfest, som er omdrejningspunktet for denne artikel, lader os trænge ind bag nogle af motiverne for den overflod, der uden tvivl prægede det sidste lensgrevepars levevis.⁴ Festen og det tilknyttede forbrug kan nemlig betragtes som en nøgle til at forstå den verdensorden, som hersker på godser som grevskabet *Christianssæde*

i 1918 endnu så sig selv i, og dermed komme baggrunden for forbruget nærmere. Netop jubilæumsfesten er egnet dertil, da begivenheder i den kaliber med etnolog Mikkel Venborg Pedersens ord: ”... accentuerer [...] hverdagslivets væsentlige strukturer ...”.⁵ En betragtning, som træder tydeligt frem ved gennemgang af festen i 1918, hvor grevskabets hierarkiske verdensorden og daglige struktur blev spejlet i det veltilrettelagte program, den velsammensatte gæstelite og det storslåede forbrug.

Den verdensorden og samfundsforståelse, som lensgreveparret sammen med deres standsfæller indtog en ophøjet rolle i, og som festen på *Pederstrup* i 1918 genspejlede, var op igennem 1910’erne kommet under et voksende politisk pres. Skiftende kommissioner nedsat af Folketinget havde gennem årene undersøgt muligheden for afløsning af de klausulerende majoratsbestemmelser, som endnu satte beskyttende rammer om majoratbesiddere som lensgreveparret Reventlow. Særligt efter 1916 blev forslagene dertil mere og mere radikale med varsel om nye tider.⁶ Truslen om en forestående politisk indblanding i afløsningen havde rundt på landets herregårde medført en afvikling af de sidste historiske forbindelser mellem herskab og undergivne, uden tvivl hjulpet på vej af de voksende jordpriser.⁷ Besad fremsynede godsejere en bekymring for fremtiden og tog varsler af de nye politiske vinde,⁸ så forholdt det sig imidlertid anderledes hos traditionsbundne herskaber som lensgreveparret Reventlow. Nærmest som et værn mod de nye tider og ændrede vilkår for majoratbesiddere opretholdt de fortidens levevis, hvilket gennemførelsen af festen i 1918 med en for samtidens storslå-

Udsnit af et gruppefoto på Pederstrups hovedtrappe taget omkring 1910, der gengiver jubilæumsfestens hovedpersoner. Til venstre den virkelighedsferne Christian-Einar lensgreve Reventlow (1864-1929), der placeret på et tæppe ser direkte ind i kameraet, mens hans 20 år yngre, livlige og charmerende hustru, Lucie-Marie lensgrevinde Reventlow (1884-1984), ved siden af ser ned på en af parrets højtelskede gravhunde placeret trygt i hendes skød. Foto: Museum Lolland-Falster.

ede ekstravagance er et illustrativt eksempel på. I denne artikel vil der således blive argumenteret for, at jubilæumsfesten ikke blot kan betragtes som en traditionel fejring af lensgreven og en anledning til forbrug, men også må ses i lyset af lensgreveparrets verdensforståelse og selvbillende. Festen i 1918 hos familien Reventlow kom således på sin vis til at cementere den hierarkiske relation mellem herskab og undergivne, der havde præget herregårdskulturen i århundredet før. I det perspektiv kan festlighederne opfattes som et konkret billede på det bestående i en verden under voksende pres foranlediget af et værtspar, der nok hverken evnede eller ville tage bestik af den generelle samfundsudvikling og grevskabets i forvejen dårlige økonomi.⁹ For 1930'ernes læsere af lokalavisen på Lolland, der under indtryk af en igangværende landbrugskrise kunne fordybe sig i den storslåede fest på herregården blot et langt årti forinden, må Blumes beretning om velmagtsdagene hos familien Reventlow have været selve billedet på et ustyrligt overforbrug i en virkelighedsfjern verden. Som denne artikel imidlertid vil påvise, må jubilæumsfesten ikke kun betragtes som udtryk for et overforbrug og en sorgløs videreførelse af den praksis, der i en generation havde præget den danske godsejerstand,¹⁰ men også som en bekræftelse af det velkendte i en verden under forandring. Festivitassen kan med andre ord ses som en måde for lensgreveparret at konsolidere deres traditionsbundne selvopfattelse på i et forbrug og et handlingsmønster, de var fortrolige med, og som understregede, at alt var ved det gamle. Ingen skulle under festen være i tvivl om, at lensgreven endnu var overhoved og ansvarlig for både gods og

dem, der tjente ham: "... ofte Søn efter Fader, Datter efter Moder ...".¹¹

Forankringen i fortidens godsejerdyder og godsopfattelse afspejler sig i lensgreveparrets rolle under festen såvel som i Christian-Einar Reventlows øvrige virke, som det eksempelvis kommer til udtryk i mindeskriftet efter ham udfærdiget af historiker Louis Bobé (1867-1951), der i en årrække arbejdede for lensgreven og derigennem var knyttet til familien. Heri blev der ganske symptomatisk ikke fokuseret på de nye tider, som lensgreven havde levet i med afvikling af de historiske bånd og frasalg af underliggende bøndergods, men derimod på lensgrevens fastholdelse af gamle dyder og tilbagekøb af gårde.¹² Netop Christian-Einar Reventlows traditionsbundne opfattelse af godsuniverset fremtræder krystalklart ved jubilæet i sommeren 1918, der uden tvivl også havde til formål at understøtte grevskabets historiske struktur og bekræfte de hierarkiske relationer mellem top og bund. Relationer, som etnologen Signe Boeskov i sin forskning i samme periode benævner "herregårdens vertikale ryggrad".¹³

En fest løber af stables

Gennem et nærstudie af jubilæumsfestens forløb i sommeren 1918 og ikke mindst det tilknyttede forbrug fra maden over afviklingen til gaveuddelinger er det med andre ord ambitionen ikke kun at nærme sig udgifterne bag festen, men også de strukturer, der kan have dannet baggrund for generositeten og ekstravagancen, for derigennem at forstå, hvordan et iscenesættende forbrug kunne bidrage til at understøtte en verdensorden og en godsopfattelse, der ellers sang på sidste vers. Mens artiklen primært vil

sætte fokus på den interne markering af hierarkiet mellem herskab og undergivne, skal festlighedernes udadrettede funktion som renomméskabende dog på ingen måde negligeres. I dagene efter festen kunne reportager derfra nemlig nærstudies i flere af periodens konservative dagsmedier fra de lokale tidender til de landsdækkende aviser, der hver for sig og tilsammen tegnede et velkomponeret billede udadtil.¹⁴

Blandt de mange fyldestgørende reportager fra jubilæumsfesten, der løb af stables torsdag den 18. juli på lensgrevens 54-års-fødselsdag,¹⁵ findes en længere artikel i den lokale avis *Lolland-Falsters Stiftstidende* fra dagen derpå og en tilsvarende i *Fyens Stiftstidende* fire dage senere. Blandt sidstnævntes læserskare var formentlig en del af lensgreveparrets fynske undergivne at finde, idet parret til daglig holdt til på *Brahetrolleborg* ved Faaborg og kun i ferier tog ophold på Lolland. Reportagen fra festlighederne havde utvivlsomt en interesse for den fynske avis' abonnenter,¹⁶ ligesom vi må forestille os, at det var i lensgreveparrets interesse, at glansen fra festen også nåede hertil.

Gennem avisartiklerne er det muligt at få et præcist indblik i festlighederne gang. Superlativerne stod nærmest i kø i reportagerne, der alle som en understøttede opfattelsen af, at der ikke blev sparet på noget. En "... storstilet Fest ..."¹⁷ sat i ramme på et smukt dekoreret *Pederstrup*, der alene ved sin udsmykning må have gjort et uudsletteligt indtryk på gæsterne og været et tydeligt vidnesbyrd om de investeringer, som lensgreveparret havde bekostet for at sætte jubilæet i scene. De "... flere Tusinde kulørte Lamper. Der var bragt Lys-Buer i Alléer og Gange,

Menukortet fra festen den 18. juli 1918 afslører middagens sammensætning, der dækkede over tre retter med efterfølgende kransekage. Det fornemme kort, der på forsiden var dekoreret med grevskabets to hovedbesiddelser – lensgreveparrets sommerresidens, *Pederstrup*, og hovedsædet, Christianssæde – blev af flere gæster taget med hjem og sirligt gemt som minde om den storslåede fest. Foto: Museum Lolland-Falster

på Søen, i Blomsterbede ..."¹⁸ må sammen med det elektriske lys i hovedbygningens stuer og Ridehusets ridehal have kastet et eventyrligt skær over stedet.¹⁹

Ridehuset.

Ved indgangen til herregården var opstillet den første af flere æresporte med greveparrets navnetræk og årstallene 1893-1918. Herfra førte en flagallé op til hovedbygningen, hvor endnu en æresport var rejst (se indledningsbilledet). Klokken 18 gik de indbudte: "... ca. 400 af Grevskabets og den grevelige Families Venner og alle Funktionærer og Arbejdere med Familie, der paa nogen Maade er knyttet til Godset", gennem de mange æresporte for at blive modtaget ved hovedbygningens hovedtrappe af lensgreveparret. Da såvel høj som lav var ankommet, brød det samlede selskab med Nakskov Musikkorps i spidsen op for i en overdækket gang at begive sig mod Ridehuset. Omgivet at guirlander og flag og i skæret fra det elektriske lys blev gæsterne her bænket ved bordene for de næste timer at lægge øre til 12 taler – holdt af lensgreven, repræsentanter fra omgangskredsen, grevskabets embedsværk og lokalsamfundets spidser – mens de indtog en trerettets festmiddag, der ikke blev uspecificeret i aviserne.

Efter middagen fandt gaveuddelingen sted, den skal senere blive beskrevet, alt imens: "... Selskabet tvangfrit [færdedes mellem hinanden], uden at For-

Der er bevaret ganske få gengivelser af Ridehusets indre fra tiden, hvor festen fandt sted. På tegningen her fra Illustrerede Tidende ses det imponerende rum, der til daglig fungerede som lensgreveparrets private ridehal. Ved store festligheder, som jubilæet i 1918, blev der udlagt trægulv over ridebanen, mens loft og vægge blev dekoreret med guirlander og flag. Foto: Museum Lolland-Falster.

skellen i Rang eller Stand i ringeste Maade trykkedes". Dansen frem til den lyse morgen kunne nu tage sin begyndelse kun afbrudt ved 23-tiden af: "... et Festfyrværkeri (leveret af Købmand H. Jørgensen, Kongensgade, Odense), der ifl. Vestl. Av. Paa flere Punkter naaede paa Højde med Fyrværker Busch's Fabriker". Sammenligningen med Tivolis faste kunstfyrværker fra 1883 til 1922, Fritz Busch, der for avisernes læser må have været bekendt, vidner endnu en gang om den prestige, som omgav festen, og de store summer, der blev kastet efter markeringen. For læsere af de detaljerede reportager i aviserne har festen formentlig været et smukt billede på det bestående og genkendelige. På en verdensorden og en godsdrift endnu farvet af den velstand, som siden anden halvdel af 1800-tallet havde præget herregårdslivet – særlig på majorater som familien Reventlows grevskaber og baronier.

Mellem fest og rationering

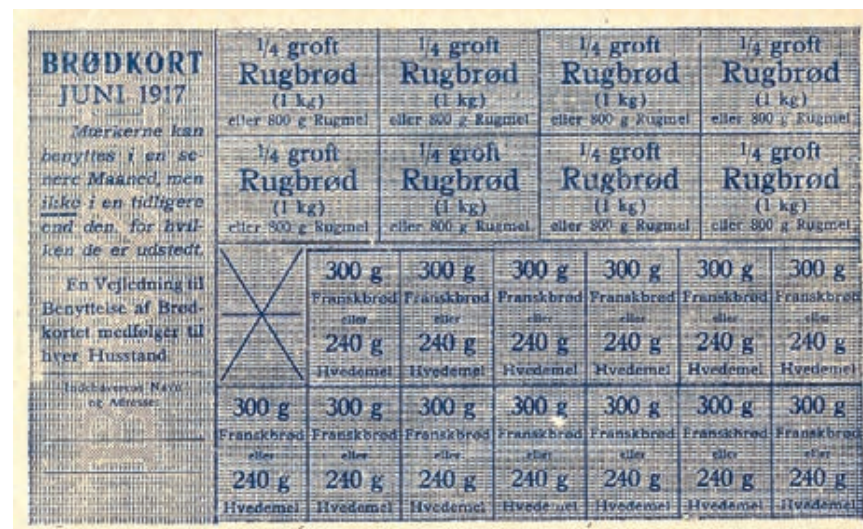
Beskrivelserne og erindringen om festen efterlader uvilkårligt et indtryk af en generøsitet fra lensgreveparrets side, der ikke fordrede andet af de indbudte end deres fremmøde og deltagelse i festlighederne. Af de udsendte indbydelser til festen, hvoraf flere med årene er indgået i samlinger på Reventlow-Museet Pederstrup,²⁰ fremgår det imidlertid, at festen nok var tænkt som en storslået gave til de undergivne fra herskabet, men at tiden og de politiske vilkår ikke gjorde det muligt for lensgreveparret at gøre festen helt gratis at deltage i. Nederst på de trykte indbydelser – der som de farvetrykte menukort var fabrikeret hos det prestigefyldte "Budtz Müller & Co. Kgl. Kejserl. Hof Leverandør" – fremgår det nemlig, at: "Med Ja Svare bedes sendt Mærket til 40 gr. Franskbrød,

125 gr. Rugbrød, 40 gr. Smør".²¹ På nogle af indbydelserne er der efterfølgende tilføjet "pro persona" med blæk blot for at rydde eventuelle misforståelser af vejen.

Med anmodning om rationeringsmærker meldte den politiske virkelighed sig uvilkårligt ved festen. Uagtet at storlandbrug som grevskabet *Christianssæde* i udgangspunktet var leveringsdygtig i basale landbrugsprodukter som mel og smør, var det ikke tilfældet i sommeren 1918. Første Verdenskrig bragte endnu derudad, og trods neutralitet og en fordelingsaftale i marts 1915 mellem de krigsførende lande,²² der sikrede et fortsat internationalt marked for danske landbrugsprodukter, havde vilkårene for såvel salg som leverancer i den mellemliggende periode ændret sig. Efter at dansk landbrug i de første år havde profiteret af den voksende efterspørgsel efter blandt andet svinekød fra både tysk og engelsk side,²³ indtrådte et markant skifte i februar 1917 med Tysklands ubådsblokering af England.²⁴ Nu var det ikke længere muligt at eksportere fødevarer til begge lande, ligesom spærringen gjorde det umuligt at importere engelsk kraftfoder til landbrugets dyrehold. Skulle den indenrigske kornbeholdning strække, måtte der ikke blot reduceres i dyrebstanden for at holde størrelsen på foderkornet nede – kvægbestanden måtte begrænses med smørrationeringer til følge – men også korn til fødevareproduktion måtte rationeres.²⁵ Herregårdene, der i udgangspunktet var selvforsynende, havde i de første år af krigen haft gode tider.²⁶ Danmarks neutralitet og den igangværende krig med stor fødevareefterspørgsel havde givet mulighed for et endda større forbrug på herregårdene af importerede varer, betalt af fortjenesten fra

eksporten til de krigsførende parter,²⁷ end hvad de tidligere havde oplevet. I 1918 var disse tider imidlertid ovre, og som resten af samfundet var der nu også på herregårdene lagt rationeringer på forbruget. Rationeringsmærker blev indført, og i august 1917 overtog staten landets kornbeholdning.²⁸ Såvel små som store landbrug måtte se deres dispositionsret over korn begrænset og fik kun tilladelse til at beholde den mængde, som husstandens medlemmer berettigede til. Alt overskydende skulle sælges til staten. Denne statslige indblanding og forsøg på at styre et marked, der fratog landmænd råderetten over egen produktion, huede ikke landbruget, hvor flere ekspropriationsager i tiden efter vidner om, at særligt de store spillere – aktieselskaber, proprietærer og godsejere – forsøgte at omgås reglerne.²⁹

Hvorledes lensgreve Reventlow forholdt sig til indskrænkninger i sin disponeringsret, vides ikke. Men mon ikke, vi har lov til at forestille os, at han og fru helle end gerne havde frabedt sig rationeringsmærker fra festens gæster, hvis det havde været muligt? Skulle der imidlertid være mad nok til at bespise det store antal, var det nødvendigt, at de indbudte gæster gjorde brug af deres egne rationeringsmærker. Hvorledes mærkerne til henholdsvis franskbrød, rugbrød og smør blev fordelt på menuens retter – der bestod af suppe med boller til forret, en hovedret af oksesteg med gemyse og salat og en afsluttende dessert af vaniljeis med chokoladesauce – fortæller kilderne intet om. Blev den efterfølgende kransekage bagt efter klassisk opskrift, har den ikke lagt beslag på hverken smør eller mel, hvilket formentlig heller ikke var gældende for den iskolde dessert, der må have været en kraftpræstation for køkkenet at frembringe en varm

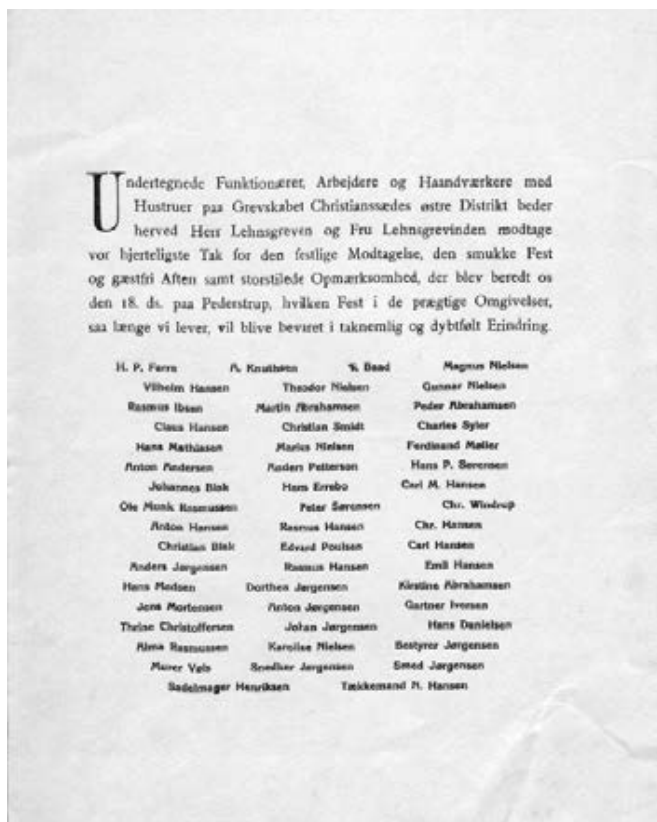
Rationeringsmærker er normalt noget, der forbindes med Anden Verdenskrig. Første gang mærkerne blev uddelt, var imidlertid under Første Verdenskrig, hvor staten forsøgte at strække landets fødevarereserver længst muligt via rationeringer. Til jubilæet i 1918 skulle hver gæst medbringe rationeringsmærker for både rug, hvede og smør. Foto: Mosede Fort, Danmark 1914-1918.

sommerdag, antallet af kuverter og *Pederstrups* gamle iskælder taget i betragtning.

Mellem venner

Hvem de henvend 400 gæster til festligheden var, er det ikke muligt at få et præcist overblik over. Avis-

reportagerne opremsrer navnene på festens talere, der blandt andet talte stiftamtmand over Lolland-Falster Stift, kammerherre Waldemar Oxholm (1868-1945), den lokale præst i Vesterborg, pastor Einar Valuer Quaade (1871-1939), samt familiens gamle ven, proprietær og justitsråd Louis Palle Lüt-

zen (1852-1926), som i sit takkebrev meddelte, at det havde været:

[...] Velgørende for mig, som gammel Pederstrupper, at gense saa mange gamle Trofaste Venner af det Reventlowske Hus og at være Vidne til Grevens og Grevindens Paaskønnelse af den Hengivenhed, som saa Mange gerne vil vise dem.³⁰

Denne del af deltagerne rummede i sig paralleler til den lavere rangerende del af omgangskredsen, som Signe Boeskov beskriver i 1908 var indbudt til selskab hos familien Bille-Brahe-Selby på *Hvedholm* i forbindelse med det daværende kronprinsepars besøg.³¹ Modsat beskrivelsen fra *Hvedholm* var det lokale embedsværk ved festen på *Pederstrup* at regne blandt de fornemste gæster, der på linje med lensgreveparrets familiemedlemmer holdt tale og formentlig var placeret tæt på festens midtpunkt. Tilstedeværelsen af de lokale præster og øvrighed samt ikke mindst toppen af grevskabets eget embedsværk talte sit tydelige sprog; Ægteparret Reventlow var til trods for længst tabte rettigheder over det lokale styre endnu at regne

I dagene efter jubilæumsfesten strømmede det ind med taksigelser fra gæsterne. Mens nogle sendte en personlig hilsen, sendte andre en kollektiv tak for den uforglemmelige aften og ikke mindst gaverne. Blandt de mere gennemarbejdede takkebreve var brevet fra grevskabets østre distrikt, der havde været forbi et trykkeri for at blive sat smukt op.
Foto: Museum Lolland-Falster.

for et både betydningsfuldt og magtfuldt herskab i spidsen for et stort og velreguleret grevskab. Forestiller man sig, at talerrækken af højtstående personligheder sluttede op om jubilæets hovedpersoner, deres samfundssyn og verdensforståelse, var der dog en enkelt – den sidste i den alenlange talerrække – der skilte sig ud som ikke hjemmehørende i denne kreds. Nemlig husmand Skotte fra Svinsbjerg, der: "... takkede paa Arbejdernes Vegne".³²

Som den eneste af festens øvrige gæster var han nævnt med efternavn i reportagerne, mens alle andre alene omtales som arbejdere eller funktionærer knyttet til grevskabet. Fremstår hovedparten af gæsterne således som en udefineret masse, er det alligevel muligt at komme disse gæsters sammensætning en smule nærmere, idet flere af gæsterne som justitsråd Lützen efterfølgende valgte at sende takkebrev.

Tilknyttede og ansatte

Sammenholdes de bevarede indbydelser med de mange takkeskrivelser fra jubilæets deltagere til lensgreveparret i dagene efter, er det muligt at danne sig et billede af, hvilke persongrupper lensgreveparret i 1918 anså som en del af grevskabet, og dermed få en forståelse af, hvor langt ud i det omkringliggende samfund grevskabet havde relationer, og hvem der var modtager af lensgreveparrets storslåede generøsitet under festlighederne.

De bevarede takkebreve er for en stor dels vedkommende sendt på vegne af en større gruppe som eksempelvis ansatte ved Rosningen Skov, hvor skovfoged Christian Valdemar Jensen (født 1875)³³ førte pennen for 20 arbejdere, der sendte: "... en hjertelig og dybtfølt Tak for den prægtige og uforglemmelige

Fest, og de store og smukke Gaver, som saa mange af os blev betænkte med”.³⁴ Havde festen været en bekostelig affære, bekræftede de efterfølgende takkebreve til fulde lensgreveparret i, at festlighederne havde udfyldt flere funktioner – både umiddelbare og langsigtede. Bag den direkte glæde udtrykt i taksigelserne fremgår det nemlig tydeligt, at værtparret ikke blot med festen havde givet deltagerne et minde for eftertiden, men også, som det udtryktes i takkeskrivelsen fra arbejdere i Nørrerod Skovpart, havde knyttet dem: ”... med Hengivenhed og Taknemlighed til vores høje Herskab”.³⁵ Fra grevskabets østlige beliggende herregård *Christianssæde* modtog lensgreveparret ligeledes en taksigelse for en uforglemmelig fest underskrevet af et sammensurium af funktionærer, arbejdere og håndværkere. Mens hovedparten af de 51 navne på denne taksigelse er anført uden titel, idet de var ansatte direkte under grevskabet,³⁶ er syv personer nævnt med profession, som eksempelvis gartner Erhard Iversen (født 1886) i Vester Skørninge og tækkemand Niels Hansen (1848-1928). Sidstnævnte var bosiddende ikke langt fra *Christianssæde* i Skørningeskov³⁷ og blev i folketællingen i 1916 anført som selvstændigt ernærende udi tækkearbejde og landbrug.³⁸

Også i takkeskrivelsen fra håndværkerne på *Pederstrup* er professionerne angivet på medunderskriverne.³⁹ Deriblandt sadelmager Carl Anton Nielsen Helvig (1872-1946) fra Birket, der som de øvrige underskrivere øjensynlig ikke modtog en fysisk gave fra lensgreveparret, men alene deltog i: ”... den store, og smukke Fest, der var beret os paa Pederstrup ...”.⁴⁰ Sadelmageren drev selvstændig forretning, men arbejdede på *Pederstrup* som tapetserer, blandt andet med

hjælp ved ophængning og rengøring af possementer og portierer forud for lensgreveparrets ferieophold.⁴¹ Som de øvrige medunderskrivere på takkebrevet, der blandt andet talte en karetmager, en blikkenslager og flere tømrermestre, var sadelmageren ikke ansat direkte under grevskabet, men havde alligevel så regelmæssig en gang på godset, at han øjensynlig af lensgreveparret blev anset for knyttet dertil.⁴²

Faldt der ikke gaver af til håndværkere, forholdt det sig anderledes med de af gæsterne, der var ansat direkte under grevskabet, og som i takkebrevene ikke angav titel eller profession. Blandt disse henhørte en række ansatte på *Pederstrup* – deriblandt lensgrevens gartner Hans Andreas Sørensen (født 1863) – der som grevskabets øvrige personel sendte et kollektivt takkekort, hvori de udtrykte deres taknemlighed for såvel den uforglemmelige fest som de gaver, der var: ”... et nyt Bevis paa Lensgrevens og Lensgrevindens Interesse og Godhed for os ...”.⁴³ Jo mere afhængig gæsten i sit daglige virke var af grevskabet, jo mere faldt der denne aften af til gæsten – og jo større en taknemlighed blev øjensynlig udvist og formentlig forventet: ”... endnu en Gang Tak og atter Tak”,⁴⁴ som arbejderne i Rosningen Skov afsluttede deres brev med.

En gennemgang af de af gæsterne, det er muligt at lokalisere, tyder på, at lensgreveparrets opfattelse af grevskabets folkehold og berøringsflade ikke stoppede ved ansættelsesforholdet, men trak tråde ud i hele det lollandske samfund og inkluderede såvel det øverste lokale embedslag som de mange erhvervsdrivende, der lagde en del af deres virke på grevskabet. Som grevskabets ansatte og arbejdere var også de deltagere i lensgreveparrets jubilæumsfest og dermed modtagere af parrets fornemte fest, om end

gaven til dem alene var tilstedeværelsen og mindet. Gennem festlighederne blev de imidlertid stadig bekræftet i en relation og samhørighed med lensgreveparret og understøttede dermed opfattelsen af, at grevskabets tråde ikke stoppede ved jordernes ydergrænser, men flettede sig ind i alle dele af det omkringliggende samfund.

Gaveuddeling

Uagtet at det var lensgrevens jubilæum, der blev markeret denne torsdag i juli 1918, var det tilsyneladende ikke ham, der denne aften blev begavet, men derimod gæsterne. Kun lensgrevindens forærede øjensynlig Christian-Einar Reventlow en gave, idet *Fyens Stiftstidende* kunne meddele, at hun havde ladet et mahognispisebordsmøblement udfærdige med imponerende 30 stole og to lænestole med det reventlowske våben på ryggen. En gave, der på smukkeste vis bandt lensgrevens samlede besiddelser sammen fra Fyn til Lolland, idet møblementet var: ”... lavet af en lollandsk Snedker af Dele af gamle Stole, fundet paa Brahetrolleborg”.⁴⁵

Var aftenen således nok dedikeret til fejring af lensgreven, og var han og fru genstand for hyldesten og talerne, så handlede den efterfølgende gave-seance altså ikke om at give ham minder for dagen, men derimod om lensgreveparrets fejring af dem selv og markering af deres position ved uddeling af donationer og gaver til deres gæster. På denne måde fejrede lensgreveparret sig selv helt i tråd med den praksis ved mærkedagsfejring, som etnolog Signe Boeskov har påvist som en norm i periodens gods-jermiljø.⁴⁶ Efter middagen trak ægteparret Reventlow sig ifølge avisere tilbage til hovedbygningen for

der at hidkalde de tættest tilknyttede og uddele gaver. Enten i form af en pengedonation graduert efter antallet af ansættelsesår, eller et fornemt guldur. Spores der som tidligere anført et skel mellem de af gæsterne, der tilhørte det lokale embedsværk eller var selvstændigt erhvervsdrivende – og som alene fik festen i gave – og de, som med fast ansættelse på grevskabet også kunne hjemtage en fysisk gave, så markerede gradueringen i gavernes størrelse og forskel yderligere et skel mellem sidstnævnte. For lensgreveparret brugte ikke kun store summer på at iscenesætte festen for alle deltagere, men også på gaver. Uden tvivl med det formål at skabe samhørighed mellem herskab og undergivne og markere deres respektive positioner – henholdsvis som overordnet giver og taknemmelig ansat.⁴⁷

Pengedonationer og lommeure

Delavest rangerende i gavehierarkiet var arbejderne, der havde ansættelse på grevskabet. De modtog under den højtidelige gaveuddeling i hovedbygningens stuer en pengedonation på enten 100, 200 eller 300 kroner: ”... eftersom de havde været paa Godset i 10, 20 eller 30 Aar”.⁴⁸ Ved at lade gavens størrelse være afhængig af ansættelsesår markerede lensgreveparret tydeligt den kontinuitet, som de vægtede højt, og som netop havde været grevskabernes særkende, hvor lang anciennitet på tværs af generationer var værdsat, og hvor fæstegodset først sent blev afviklet. Med en husmandsløn på årligt 1.400 kroner, som blandt andet Peder Christian Mortensen (født 1864) i Vesterborg i 1916 ifølge dette års folketælling kunne oppebære,⁴⁹ må selv en gave på 100 kroner siges at have været ganske imponerende.

Hvor mange af arbejderne der modtog en pengedonation, og hvordan fordelingen var mellem de tre pengebeløb, forbliver kilderne tavse om, ligesom det må henstå i det uvisse, om gaverne blev uddelt i grupper efter ancienniteten. Var det tilfældet, vil det igen have understreget hierarkiet og en særlig verdensforståelse.

På mere sikker grund i forhold til antallet af gaver er vi, når talen falder på den anden type gaver, som lensgreveparret denne aften forærede bort. Til grevskabets funktionærer, der varetog et fagspecifikt ansvarsområde, og som ikke blot var fast aflønnet, men også forsynet med embedsbolig, blev uddelt: "... nogle og tyve Guldure med Kæde ...".⁵⁰ Pengegaverne, der ikke blot kan anses for en gave, men også som et supplement til lønnen for de ansatte længere nede i hierarkiet, var for denne gruppe erstattet af et fornemt schweizisk guldlommeur af mærket "Election", indkøbt hos hofjuveler A. Dragsted i København, som blandt andet skovfoged Carl Ludvig Olsen (1871-1954) modtog.⁵¹ Skovfoged Olsen var penneføreren bag det tidligere citerede takkebrev fra arbejderne i Nørreod Skovpart, hvori der også blev takket for "... de store og smukke Gaver ...".⁵² At

Guldlommeuret tildelt skovfoged Carl Ludvig Olsen (1871-1954) er bevaret i sin originale blåsorte læderæske fra hofjuveler A. Dragsted i København. Det dobbeltkapslede schweiziske lommeur af 14 karat guld var forsynet med både time- og sekundskive og rummede på bagsiden en inskription til minde om jubilæet. Foto: Museum Lolland-Falster.

han ikke omtalte gaven mere eksplicit som guldur, hænger nok sammen med, at skovfogeden skrev på vegne af både arbejdere, der modtog penge, og funktionærer som ham selv, der ved åbning af guldurets bagklap dagligt kunne blive mindet om festen og samhørigheden med grevskabet med indgrave-ringen: "Fra Lehns greve C. E. Reventlow 1893 – 17. januar – 1918".⁵³

Fest, forbrug og fastholdelse

Jubilæumsfesten den 18. juli 1918 på *Pederstrup* var uden tvivl i en liga for sig – storslået i antallet af gæster, i gaveuddelingernes omfang og størrelse og i afvikling i det smukt pyntede ridehus. Festen afspejlede dermed ikke blot den generelle levevis, som prægede det sidste lensgrevepar, men slog med syvtommer-som fast for festlighederne deltagere fra grevskabets undergivne til lokalområdets embedsværk – og ikke mindst de efterfølgende avisreportageres læsere – at ægteparret Reventlow endnu ubestridt var områdets herskab placeret på toppen af samfundshierarkiet og i spidsen af et stort og omsiggribende grevskab. Godsforvalter Blumes stærke fokus i avis-artiklen 19 år senere på netop ekstravagancen lader sig ved gennemgang af festlighederne let forklare – forbruget blev skruet i vejret denne sommeraften på *Pederstrup* i stærk kontrast til den smalkost og påpasselighed, som i de sidste år af Første Verdenskrig ellers gjorde sig gældende, og som i 1937 nærmest var blevet hverdag for høj og lav i Danmark. En smalkost, som alene ved anmodning om rationeringsmærker lod sig aflæse under festen.

Træder overfloden ved første øjekast tydeligt frem ved gennemgang af jubilæumsfesten, kan denne be-

givenhed imidlertid også ses som udtryk for noget andet og mere. For som gennemgangen af festlighedernes målgrupper og hele struktur i denne artikel har afdækket, så kom markeringen af 25-året for Christian-Einar Reventlows overtagelse af grevskabet *Christianssæde* ikke kun til at handle om festivitas og ekstravagance, men også om at understøtte den historiske samhørighed på tværs af grevskabets hierarki, som lensgreveparret vægtede højt. Endnu uvidende om de forstående ændringer blev festen den sidste større bekræftelse af lensgreveparrets historiske placering på toppen af en verdensorden, der med Lensafsløsningslovens vedtagelse året efter og 1920'ernes ændrede samfundsforhold for altid skulle blive historie. Forbrugsvinklen i denne artikel har således ikke fokuseret på luksuriøst bohøve, store byggearbejder eller dyrt kunstindkøb – ofte med et udadret-

tet sigte på at skabe renomme og magt – men derimod på, hvordan et forbrug kan understøtte en given verdensopfattelse og en struktur, der i 1918 som sand mellem fingrene var ved at forsvinde ud af hænderne på herskaber som lensgreveparret Reventlow. Lige så virkelighedsfjernt deres forbrug og ekstravagance under festen kunne virke for læserne af godsforvalter Blumes beretning i lokalavisen i 1937, lige så uforståeligt fremstår jubilæumsfestens stædige fastholdelse af en forældet verdensorden for nutiden. For ægteparret Reventlow derimod har markeringen denne sommeraften i juli 1918 formentlig været en både fornøftig og helt naturlig investering, der på en og samme gang bekræftede dem i deres forståelse af verdenen og samfundet omkring dem, ligesom den skabte varige minder hos de deltagere, der den 18. juli 1918 en-treerede de talrige æresporte på *Pederstrup*.

Noter:

- 1 Artiklen baserer sig på studier udført i forbindelse med nyformidlingen af herregårdskøkkenet på Reventlow-Museet Pederstrup i 2018.
- 2 *Vestlollands Avis* 01.10.1937.
- 3 Se bl.a. Rasmussen, 2006.
- 4 Andersen 2018, s. 90.
- 5 Pedersen 2005, s. 203.
- 6 Erichsen 2014, s. 76 ff.
- 7 Rasmussen 2015, s. 476 f.
- 8 Rasmussen 2006, s. 9.
- 9 Andersen 2018, s. 90-92 og Erichsen 2013, s. 65.
- 10 Tønnes 2005, s. 225 f.
- 11 Bobé 1930, s. XXII-XXIII.
- 12 Bobé 1930, s. XIII. Tilbagekøbet dog begrundet med beligheden.
- 13 Boeskov 2017, s. 234.
- 14 Blot for at nævne et udvalg: lokalavisen *Vestlollands Avis* og landsviserne *Dagbladet* og *Nationaltidende*. Tilstedeværelsen af redaktør Erichsen, *Vestlollands Avis*, under festlighederne som anført i *Fyens Stiftstidende* 23.07.1918 vidner om en tæt forbindelse mellem dele af lokalområdets aviser og familien Reventlow. Den tætte forbindelse har uden tvivl medvirket til den ensartede omtale af festlighederne i aviserne, der for en stor del baserer sig på hinanden.
- 15 Christian-Einar Reventlow overtog grevskab *Christianssæde* ved sin mors, Benedicte Christiane Reventlow (1943-1893), bortgang den 17. januar 1893. Formentlig af praktiske hensyn blev jubilæet ikke fejret på årsdagen, men henlagt til lensgrevens fødselsdag den 18. juli samme år.
- 16 Af kokkepigen Anna Andersens (født 1896) erindringer fremgår det, at der generelt var stor lokal interesse om

lensgreveparret, der blev: "... beundret [...] Mange på egen tænt også deres brød hos herskabet", Højrup 1982b, s. 63.

- 17 Citaterne om festen er hentet fra *Lolland-Falsters Stiftstidende* 19.07.1918 og *Fyens Stiftstidende* 23.07.1918, hvor intet andet er oplyst.
- 18 *Dagbladet*, 20.07.1918.
- 19 Godsforvalter Blume erindrede, at det var første gang, der blev tændt elektrisk lys på *Pederstrup*. Strømmen kom fra: "... et lokomobil, der stod ude i Parken og leverede den nødvendige strøm", *Vestlollands Avis* 01.10.1937.
- 20 Både i original – MLF01510X0000001 og MLF00941X0000014 sendt til henholdsvis "Hr. Tækkemand Niels Hansen og Frue Skørringeskov" og "Herr & fru Helvig" – og i kopi, sendt til "Husmand Hans Clausen og Søn Christian Clausen".
- 21 MLF01510X0000001.
- 22 Hastrup 2010, s. 153.
- 23 Ibid. s. 154, også benyttet som argument af statsminister Carl Th. Zahle (1866-1946) i forbindelse med Lensafsløsningslovens vedtagelse i 1919, se Erichsen 2014, s. 95.
- 24 Ibid. s. 155 og Overgaard 2014, s. 63.
- 25 Overgaard 2014, s. 64.
- 26 Som kokkepigen Anna Sørensen (født 1894) huskede det fra grevskabet *Wedellsborg*: "Den første verdenskrig udbrød i 1914, men vi mærkede ikke til det", Højrup 1982a, s. 31.
- 27 Hastrup 2010, s. 154.
- 28 Schultz 2007, s. 97-98.
- 29 Ibid. s. 104.
- 30 Rigsarkivet, 29.137 Takkebreve, Lykønskninger m.m., Brev dateret Spjellerupgaard den 21.07.1918.
- 31 Boeskov 2017, s. 204-205.
- 32 *Lolland-Falsters Stiftstidende* 19.07.1918.

- 33 Viden om deltagernes fødeår, bolig og eventuel årsindtægt er fundet med at sammenholde takkebrevene med oplysninger fra folketællingen i 1916.
- 34 Rigsarkivet, 29.137 Takkebreve, Lykønskninger m.m., Brev dateret Rosningen Skovfogedbolig 22.07.1918.
- 35 Rigsarkivet, 29.137 Takkebreve, Lykønskninger m.m., Brev dateret Nørrerod 20.07.1918.
- 36 Rigsarkivet, 29.137 Takkebreve, Lykønskninger m.m., udateret tryk sendt fra funktionærer, arbejdere og håndværkere på grevskabets østre distrikt. Blandt underskriverne uden profession er blandt andet ansatte ved *Christianssæde*, godsforvalter H.P. Farre (født 1896), skovarbejder Karl Hansen (født 1885) og oldfrue i den tomme hovedbygning Alma Carlmine Rasmussen (født 1881).
- 37 MLF01510X000001.
- 38 Folketælling, Skørtinge 1916.
- 39 Rigsarkivet, 29.137 Takkebreve, Lykønskninger m.m., Brev dateret Pederstrup 20.07.1918.
- 40 Ibid.
- 41 MLF00941X0000014. Oplysning om sadelmager Helvigs arbejde på *Pederstrup* er oplyst af sadelmagerens efterkommere.
- 42 Undtagelsen herfra var murer Jens Peter Petersen (født 1870), hvis navn også var at finde på takkeskrivelsen, idet han er anført som "Murer og Husmand, Murer for grevskabet" i Folketælling 1916, Vesterborg.
- 43 Rigsarkivet, 29.137 Takkebreve, Lykønskninger m.m., Brev dateret Pederstrup 20.07.1918.
- 44 Rigsarkivet, 29.137 Takkebreve, Lykønskninger m.m., Brev dateret Rosningen Skovfogedbolig 22.07.1918.
- 45 *Fyens Stiftstidende* 23.07.1918.
- 46 Boeskov 2017, s. 181.
- 47 Ibid.

- 48 *Fyens Stiftstidende* 23.07.1918.
- 49 Folketælling 1916, Vesterborg.
- 50 *Fyens Stiftstidende* 23.07.1918
- 51 MLF00941X0000027.
- 52 Rigsarkivet, 29.137 Takkebreve, Lykønskninger m.m., Brev dateret Nørrerod 20.07.1918.
- 53 MLF00941X0000027.

Kilder:

Rigsarkivet: 29.137 Reventlow, Christian-Einer F.L.E., Takkebreve, lykønskninger m.m. (1864-1930).

Aviser og tidsskifter:

Vestlollands Avis, 01.10.1937.
Fyens Stiftstidende, 20.07.1918.
Lolland-Falsters Stiftstidende, 19.07.1918.

Digitale kilder:

Folketællingen 1916.

Museumsgenstande:

MLF01510X0000001, Indbydelseskort til fest 18. juli 1918, 25-års-jubilæum, Christianssæde.
 MLF00941X0000014, Indbydelseskort til fest 18. juli 1918, 25-års-jubilæum, Christianssæde.
 MLF00941X0000027, Guldlommeur i æske.

Litteratur:

Andersen, Jesper Munk: "En herskerinde tager imod – Lucie-Marie Reventlows kamp for Brahetrolleborg", s. 86-101, i: Andersen, Britta m.fl. (red.): *Herregårdshistorie 14*, Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum 2018.
 Bobé, Louis: *Kammerherre hofjægermester lensgreve Christian Einar Reventlow til grevskaberne Reventlow og Christi-*

anssæde og baroniet Brahe-Trolleborg 1864-1929, København 1930.

Boeskov, Signe: *Herregård og herskab – distinktioner og iscenesættelser på Nørre Vosborg og Hvedholm 1850-1920*, Museum Tusulanums Forlag 2017.

Erichsen, John og Tamm, Ditlev: *Grever, baroner og husmænd – opgøret med de store danske godser 1919*, Gyldendal 2014.

Erichsen, John: *Fra slottets tid, en herregårdshistorie fra Lolland 1858-1938*, 2. udgave, Nykøbing Falster 2013.

Haastrup, Lisbeth: "Hjemmegrisen, mad og hverdagsliv i Greve under første verdenskrig", s. 150-183, i: Henriette Buus (red.), *Første verdenskrig ved Tunestillingen, forsvarsvilje og hverdagsliv*, Greve Museum 2010.

Højrup, Ole: *Herregårdsliv Beretninger fra århundredeskiftet*. Tjenerskab, bd. 6, Nationalmuseet 1982 (Højrup 1982a).

Højrup, Ole: *Herregårdsliv, beretninger fra århundredeskiftet*. Herregård og omegn, bd. 8, Nationalmuseet 1982 (Højrup 1982b).

Laursen, Jesper og Clemmensen, Niels: *Lensgreven Historien om Mogens Frijs*, Gads Forlag 2017.

Overgaard, Svend Skaft: *"Fra mad til ernæring: Mikkel Hindhede og Første Verdenskrig"*, s. 62-71, i Irene Hellvik (red.): *Dansk Madhistorie: Mad i krig og krise*, Dansk Landbrugsmuseum 2014.

Pedersen, Mikkel Venborg: *Hertuger. At synes og at være i Augustenborg, 1700-1850*, Museum Tusulanums Forlag 2005.

Rasmussen, Carsten Porskrog: "Indledning mellem Grundlov og Lensafløsning", s. 9-18, i: Andersen, Britta m.fl. (red.): *Herregårdens Indian Summer. fra Grundloven 1849 til Lensafløsningsloven 1919*, Skippershoved 2006.

Rasmussen, Carsten Porskrog: "Brun jord og blå blod, danske adelige som godsejere efter 1849", s. 466-483, i: Bisgaard, Lars m.fl. (red.): *Adel, den danske adel efter 1849*, Gads Forlag 2015.

Schultz, Annette Østergaard: *I én og samme båd, lokal og regional kriseforvaltning under 1. verdenskrig*, Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland 2007.

Tønnes, Rikke: "Sidste blomstring", s. 225-298, i: Erichsen, John m.fl. (red.): *Herregården menneske, samfund, landskab, bygninger*, bind 2: *Anlæg, interiør og have*, Nationalmuseet 2005.